

II. PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA

Przeгляд polskich opracowań naukowych

Maciej Kruś, *Akt transnarodowy w systemie europejskich aktów administracyjnych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2021, ss. 296, ISBN: 978-83-232-3865-2.

Przedmiotem prezentowanej monografii autorstwa Macieja Krusia jest wyodrębnienie i opisanie szczególnej formy działania organów administracji publicznej, jaką jest wydawanie transnarodowych aktów administracyjnych prawa europejskiego. Akty te są wydawane przez organy państw członkowskich Unii Europejskiej (UE lub Unii). Co więcej, są one aktami stosowania prawa wydawanymi w konkretnych okolicznościach, będąc bezpośrednio skutecznymi na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej.

Rola aktów administracyjnych wydawanych na podstawie przepisów prawa europejskiego, ze szczególnym uwzględnieniem aktu transnarodowego, jest kluczowa w kontekście integracji wspólnego rynku, przepływu osób, usług i towarów czy przestżeni wolności i bezpieczeństwa. Autor podjęty temat i samo zagadnienie będące przedmiotem tego opracowania naukowego słusznie określa jako nowy, aktualny i ważny ze względu na doniosłość społeczną. Tym bardziej na uwagę zasługuje fakt, że zagadnienie to – choćby z racji jego skomplikowania, trudności i zawiłości analizowanych spraw, a także niedostatecznego jego zbadania w polskiej nauce prawa administracyjnego – jest przedstawione w niezwykle przystępnej formie. Powagę ujętej w opracowaniu instytucji transnarodowego aktu administracyjnego czy usystematyzowanie typów aktów administracyjnych opartych na prawie europejskim bez wątpienia wzbogaca wiele przytaczanych przykładów dotyczących praktycznych dziedzin życia gospodarczego, w tym spraw statusu osobowego, życia prywatnego albo działalności gospodarczej. Niewątpliwie pryzmat samego zagadnienia będącego przedmiotem niniejszego opracowania sprawia, że jest to dzieło unikatowe oraz godne pogłębionej lektury.

Monografia składa się z ciekawie rozbudowanego wstępu, kolejno trzech rozdziałów, które kaźdorazowo wieńczą konkluzje cząstkowe stanowiące podsumowania wcześniejszych wywodów autora oraz zakończenia.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do samego wstępu liczącego 44 strony, należy zauważyć jego niezwykle ciekawe ujęcie, rozważania bowiem tam podjęte zawarto w trzech następujących punktach: (1) przedmiot monografii, (2) akt transnarodowy a współpraca transgraniczna, (3) geneza i charakterystyka europejskiego aktu transnarodowego. Każdy z nich warto, choćby w nieco bardziej niż zwięzły sposób, zaprezentować. Jak podnosi autor „[p]rzedmiotem monografii jest transnarodowy akt administracyjny wydawany na podstawie przepisów prawa europejskiego. Jej celem jest przedstawienie specyfiki tej instytucji prawnej. Instytucji o tyle ważnej, że stanowiącej oryginalne rozwiązanie w ramach porządku prawnego Unii Europejskiej. Jest ona wyrazem powstania i rozwoju odrębnej dziedziny prawa administracyjnego, jaką jest prawo administracyjne europejskie. Prawo to stanowi część porządku prawnego Unii Europejskiej. Gdy zatem mowa o europejskim prawie administracyjnym czy prawie europejskim, to w niniejszej monografii chodzi o prawo administracyjne Unii Europejskiej. Można także stwierdzić, że prawo administracyjne państw członkowskich nie jest systemem jednorodnym i w każdym z państw członkowskich stanowi połączenie systemu prawa Unii Europejskiej i systemu tego państwa. Efektem tego zjawiska jest powstanie multicytrycznego systemu prawa. [...] Europejskie prawo administracyjne oddziałuje na system prawny państw członkowskich na dwa sposoby. Po pierwsze, wpływa na harmonizację krajowych przepisów prawa, zmięknę, w razie potrzeby kształtowanie nowego prawa. Po drugie, wiąże administrację krajową w zakresie jego stosowania i egzekwowania” (s. 7–8). Przytoczony fragment pokazuje, że twórca książki niezwykle skrupulatnie, a co za tym idzie niebywale przejrzysto prowadzi czytelnika przez skomplikowaną materię i treści w niej zawarte. Następne rozważania umiejscowione we wstępie w zakresie przedmiotu monografii dotyczą następująco przyjętych kwestii: (1) normy prawne ustanowione przez instytucje Unii Europejskiej są europejskim prawem administracyjnym, (2) prawo to w Unii wykonuje wspólny system instytucji i organów, (3) instytucja transnarodowego aktu administracyjnego: (a) stanowi narzędzie rozwiązywania wady pośredniego wykonywania europejskiego prawa administracyjnego co dotyczy ograniczonego zasięgu do granic państw członkowskich, (b) jest znakomitym przykładem integracji europejskiej na gruncie prawa administracyjnego. W dalszym fragmencie autor wskazuje dwie tezy badawcze: „[p]o pierwsze, stwierdzić można, że zasadne jest wyróżnienie w grupie aktów administracyjnych, wydawanych na podstawie prawa europejskiego – tych, o których można powiedzieć, że są europejskimi aktami administracyjnymi. Wyróżnia je to, że są one wiążące w przestrzeni prawa administracyjnego. [...] Po drugie, można stwierdzić, że transnarodowy akt administracyjny prawa europejskiego jest odrębną instytucją prawną. Nie jest on aktem instytucji lub organów Unii Europejskiej, ale nie jest również zwykłym krajowym aktem administracyjnym, choć jest wydawany przez organ krajowy, gdyż jest skuteczny w przestrzeni prawa europejskiego” (s. 9–10). Autor także wskazuje, że we wstępie monografii określono pole badawcze, omówiono kluczowe zagadnienia, zaprezentowano genezę transnarodowego europejskiego aktu administracyjnego oraz dokonano jego wstępnej charakterystyki, a także przedstawiono konstrukcję tego systemu oraz problematykę przebiegu jurysdykcji administracyjnej w prawie administracyjnym czy określono kategorie organów administracyjnych, które wyposażono w kompetencję do konkretyzowania prawa

europejskiego wraz ze wskazaniem różnego rodzaju typów aktów w celu wykazania odrębności i cech charakterystycznych aktu transnarodowego zarówno na tle innych europejskich aktów administracyjnych, jak i aktów wydawanych na podstawie prawa administracyjnego. Jeżeli zaś chodzi o podstawową metodę badawczą wykorzystaną w książce, to jest to metoda dogmatycznoprawna w zakresie norm prawa europejskiego. Jak podkreślono „[z] racji unikatowości rozwiązań prawa europejskiego, w pracy nie stosowano metody porównawczoprawnej. Prawo europejskie jest bowiem jedynym porządkiem prawnym na świecie, w tak dalekim stopniu integrującym niepodległe państwa. System ten musiałby być więc podobny do prawa Unii Europejskiej. Musiałoby więc to być prawo organizacji skupiającej państwa członkowskie zintegrowane w tak dalekim zakresie, jak to jest w przypadku Unii Europejskiej. Jak wspomniano, porządku takiego nie ma, co wyklucza możliwość prowadzenia badań komparystycznych” (s. 11–12). Co więcej, w monografii w niewielkim zakresie zastosowano metodę historyczną w kontekście ewolucji niektórych instytucji prawa europejskiego. Dalsze wywody odnoszące się do przedmiotu monografii wypełniają treści dotyczące m.in.: pogłębienia informacji na temat aktu administracyjnego wydawanego na podstawie przepisów prawa europejskiego ze szczególnym uwzględnieniem aktu transnarodowego, z podaniem jego cech charakterystycznych czy uwzględnienia przypadku aktu europejskiego mającego u podstaw odrębne niezharmonizowane na tle prawa europejskiego przepisy krajowe. Autor zwraca także uwagę na odrębną kategorię decyzji stanowiących różne decyzje dotyczące wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Czytelnika zainteresuje ponadto rozwinięcie refleksji w ramach nauki polskiego prawa administracyjnego w kontekście nazwy dotyczącej „aktów transnarodowych”, która nie jest jednolicie przyjęta i stosowana, oraz wyłączenia znaczenia terminu „transgraniczny”. Kolejny punkt ze wstępu to akt transnarodowy a współpraca transgraniczna. Jak podnosi twórca książki „[...] termin «transnarodowy» odnoszony jest do działania aktu administracyjnego wydanego przez organ krajowy, a wywołującego skutek prawny ponad granicami państwa. Problematykę wydawania aktów transnarodowych można osadzić w szerszym kontekście współpracy transgranicznej organów administracji publicznej państw członkowskich na podstawie przepisów prawa europejskiego. W celu możliwie precyzyjnego określenia przedmiotu niniejszej pracy, istotne jest określenie działań administracji, które mają odniesienie do terytorium innego państwa, ale nie mają charakteru aktów administracyjnych kształtujących sytuację prawną na obcym terytorium. Konieczne jest więc odróżnienie skutków transnarodowych od transgranicznych” (s. 22–23). Tym samym dalsze wywody w tym zakresie osadzono na omówieniu skutku transnarodowego, a także skutku transgranicznego oraz odniesiono się do współpracy transgranicznej, w ramach której występują działania eksterytorialne. W kontekście podjętych zagadnień w monografii odnajduje się wiele przykładów dotyczących różnych aspektów życia społeczno-gospodarczego (np. kontrola różnej działalności, stosowanie w określonych sytuacjach środków przymusu bezpośredniego, wzajemne uznawanie zaświadczeń i innych dokumentów, współpraca prawna czy istnienie tzw. systemów akredytacyjnych i certyfikacyjnych). Trzeci punkt tego obszernego i bez wątplenia oryginalnego wstępu stanowi geneza i charakterystyka europejskiego aktu transnarodowego. W tym fragmencie dokonano prezentacji różnych środków,

z których korzystają organy administracji publicznej (są to np. środki: implementacyjne, polegające na stanowieniu prawa, kontroli, nadzoru, proceduralne, naprawcze czy władcze czynności prawne lub faktyczne organu administracji publicznej), działając na podstawie prawa europejskiego, stosowanie zaś tego typu środków administracyjnych następuje w różnych formach działania administracji. Warty podkreślenia jest to, że „[e]uropejski akt administracyjny, w tym jego podtyp, tj. akt transnarodowy jest instytucją, która powstała w efekcie rozwoju integracji europejskiej. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że w warunkach współczesnych rozstrzygnięcia konkretne skuteczne prawnie w wymiarze międzynarodowym są niezbędne. W Europie odpowiedzią na tę potrzebę jest wspomniana instytucja europejskiego transnarodowego aktu administracyjnego” (s. 44). Co więcej, „[a]kt administracyjny transnarodowy jest aktem europejskim, tj. stanowiącym element porządku prawnego UE (wiąże w kraju wydania i innych państwach członkowskich, które implementowały dyrektywę), jednak nie skutecznym w tym państwie, które tym samym narusza prawo Unii” (s. 49–50).

Rozdział pierwszy to konstrukcja systemu wydawania europejskich aktów administracyjnych. W ramach tej części monografii przedstawiono podstawowe elementy kreowania europejskich aktów administracyjnych. Po pierwsze – odniesiono się do zagadnienia podstaw prawnych europejskich aktów administracyjnych. Inicjator opracowania w tym zakresie uwagę skupia najpierw na samej instytucji Unii Europejskiej określonej jako „fenomen prawny i to w trzech wymiarach” (s. 51), bowiem: (1) prawo tworzy Unię, (2) Unia jest źródłem prawa, (3) prawo UE stanowi nowy, odrębny porządek prawny. Zdaniem autora „[z]atem Unia Europejska ma swój odrębny porządek prawny, choć nie jest państwem. [...] Unia Europejska od strony organizacyjnej funkcjonuje przede wszystkim jako byt prawny. Unia Europejska jest unią prawną” (s. 51–52). Następnie w książce w zajmujący sposób ujęto problematykę ze względu na relacje osobiste występujące pomiędzy ludźmi czy relacje gospodarcze o charakterze międzynarodowym, a dotyczące na gruncie prawa prywatnego zagadnienia systemu norm kolizyjnych. Zwraca się przy tym uwagę, iż „[w] prawie publicznym przyjemniej na gruncie prawa polskiego, a także niemieckiego nie ma odpowiednika norm kolizyjnych z zakresu prawa prywatnego. Wynika to z zasadniczej reguły, czyli reguły terytorialności. Na terytorium danego państwa co do zasady obowiązywać może tylko jego prawo administracyjne. W tym aspekcie ujawnia się silnie charakter tego prawa. Jest to prawo tworzone przez władzę państwową dla zabezpieczenia interesów państwa i interesu publicznego. Odpowiada to koncepcji prawa administracyjnego jako prawa szczególnego wobec systemu prawa prywatnego” (s. 52–53). Czytelnik znajdzie także odniesienie do sytuacji zdarzających się coraz częściej w obrocie gospodarczym, a dotyczących kontekstu międzynarodowego istniejącego, gdy powstałe rozstrzygnięcia definiują stan prawny na gruncie danego stanu faktycznego i na gruncie przepisów publicznoprawnych. Dalej pojawiają się rozważania dotyczące wzajemnej relacji powstającej między porządkami prawnymi państw i są to m.in.: kwestia podziału kompetencji odnośnie do kategorii spraw pomiędzy UE a państwa członkowskie w kontekście skuteczności aktu transnarodowego czy kwestia treści przepisów prawa, na podstawie których transnarodowe rozstrzygnięcia tj. akty władzy publicznej zostały wydane. W książce sporo miejsca poświęcono terminowi „podstawy prawnej”. Akcentuje się bowiem,

że „[w] kontekście rozważań warto zauważyć, że podstawa prawna europejskiego aktu transnarodowego jest złożona. Najprostsza sytuacja to ta, gdy zarówno przepisy wyznaczające treść aktu, jak również te, które nadają mu skutek transnarodowy, są przepisami prawa europejskiego. Może być jednak tak, że treść aktu wyznaczają przepisy prawa krajowego. [...] W związku z tym termin „podstawa prawna” w odniesieniu do europejskiego aktu transnarodowego rozumieć można szeroko, tj. wtedy, gdy uwzględniamy zarówno normy wyznaczające treść tego aktu, jak i nadające mu skutek transnarodowy. Pojęcie podstawy prawnej można również zawęzić, dodając, że mówimy albo o podstawie prawnej skutku transnarodowego, albo też o podstawie prawnej treści danego aktu” (s. 57). Pozostałe wywody oscylują wokół aktów administracyjnych o skutkach transnarodowych w kontekście przekroczenia granicy w przestrzeni prawnej prawa europejskiego, wyróżniając przy tym trzy sytuacje: (1) wydanie aktu na podstawie bezpośredniego stosowania przepisów prawa europejskiego, (2) gdy podstawą będzie prawo krajowe zharmonizowane na podstawie dyrektywy, (3) gdy akt będzie wydany na podstawie prawa krajowego spełniającego określone standardy. W monografii odniesiono się ponadto do jeszcze innego typu aktów administracyjnych europejskich, czyli aktów podejmowanych przez organy UE, co oznacza zatem, że na podstawie prawa europejskiego działają bezpośrednio instytucje lub organy Unii. Interesujące rozważania w zakresie skutków transnarodowych aktów administracji dotyczą również roli państwa w systemie prawnym państw członkowskich zarówno w aspekcie bezpośredniej skuteczności lub jej braku, jak i bezpośredniego stosowania prawa unijnego. Analizy prowadzono na wybranych rodzajach aktów prawnych UE, zwracając także uwagę na orzeczenia sądów europejskich oraz doniosłą rolę, jaką odgrywa dla stosowania prawa europejskiego orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Co więcej, warto tu podkreślić, że „[z]asada pierwszeństwa stosowania prawa europejskiego ma doniosłe znaczenie dla oceny skuteczności europejskiego aktu administracyjnego względem przepisu prawa krajowego. [...] Jeżeli więc akt organu krajowego będzie z mocy prawa europejskiego pochodnego skuteczny transgranicznie jako akt transnarodowy, to w rozumieniu wskazanych przepisów będzie on także elementem składowym porządku prawnego Unii” (s. 69). Autor omawia oprócz tego w kontekście źródeł prawa europejskiego i jurysdykcji europejskiej ciekawe zagadnienie możliwości wydania decyzji opartej na umowie międzynarodowej, a także odnosi się do kombinacji w zależności od tego, czy dany akt administracyjny wydano na podstawie prawa europejskiego stosowanego bezpośrednio, pośrednio bądź oparto na prawie krajowym niezharmonizowanym. Ponadto – w ramach wywodów o konstrukcji prawnej europejskich aktów administracyjnych – poddano analizie problematykę jurysdykcji administracyjnej w prawie europejskim. Autor trafnie zauważa, że „[s]ystem stosowania prawa europejskiego polegający na wydawaniu aktów administracyjnych opiera się na dwóch filarach. W pierwszym przypadku możliwe jest wydawanie aktów administracyjnych przez organy krajowe państwa członkowskiego. W drugim przypadku chodzi o wydawanie aktów administracyjnych przez instytucje i organy Unii Europejskiej. W tę konstrukcję wpisane jest także wydawanie aktów o skutkach transnarodowych” (s. 72). W książce w interesujący sposób zajęto się wskazaniem specyficznych konstrukcji jurysdykcji administracyjnej w ramach Unii. Zwraca się bowiem uwagę na to, że prawo

europejskie tworzone jest tylko przez organy UE, natomiast na poziomie stosowania prawa regułą jest stosowanie prawa europejskiego przez organy krajowe. Przyjęto także wiele podziałów w tym zakresie poprzez wskazanie w tej konstrukcji systemu podstaw czyli np. zasady ograniczonego upoważnienia (zasady przyznania), zasady lojalnej współpracy, zasady pomocniczości i proporcjonalności. Kolejne rozważania dotyczą podziału administracji UE na dwa piony: (1) wykonywanie administracji przez organy organizacji Unii – tzw. bezpośrednia administracja europejska i (2) organy administracyjne państw członkowskich – tzw. pośrednia administracja europejska ze szczegółowym omówieniem i analizą poszczególnych organów w tym zakresie. Następnie omówiono – w zakresie konstrukcji prawnej przedmiotowych aktów – sposoby zapewnienia skutku transgranicznego aktów krajowych w przestrzeni europejskiej. W odniesieniu do tego tematu przedstawiono trzy zakresy, czyli kwestię podstawy prawnej, ustrojowe odrębności organizacyjne organów państw członkowskich, a także kwestię sposobu nadania skutku transgranicznego. Dopiero wszystkie te trzy elementy razem tworzą obraz europejskiego aktu administracyjnego. Chodzi tu zwłaszcza o jego podtyp, czyli akt organu krajowego o skutkach transnarodowych. W tym fragmencie monografii czytelnik znajdzie także odniesienie do UE jako związku administracyjnego bądź określenia jej europejską przestrzenią administracyjną z uwzględnieniem tak rozwoju tego związku, jak i pokazania szeregu wspólnych jego instytucji, a także zwrócenie uwagi na podstawowe zasady prawa europejskiego czy też skrupulatnego zbadania skuteczności danego aktu na obszarze innego państwa członkowskiego i zapewnienia transgranicznej mocy prawnej przez akty administracyjne krajowe (poprzez ich uznawanie bądź przyznanie im mocy transnarodowej). Rozważania są prowadzone zarówno w kontekście teoretycznym, jak również poprzez analizę i ocenę właściwych europejskich regulacji prawnych oraz przytoczenie ciekawego orzecznictwa w tym zakresie. W ramach konkluzji częściowych wypada zacytować fragment poglądów autora, który stoi na stanowisku, że: „[w] pierwszej kolejności należy zauważyć, że o ile prawo europejskie tworzone jest wyłącznie przez organy Unii, to na poziomie stosowania prawa, regułą jest tzw. stosowanie krajowe. Oznacza to, że podstawowym instrumentem jurysdykcji w europejskim prawie administracyjnym jest krajowy akt administracyjny. W związku z tym stwierdzić również można, że krajowe organy administracji stały się częścią struktury administracyjnej. Dotyczy to w szczególności tych sytuacji, gdy akty administracyjne organów krajowych mają moc aktów europejskich. Takie akty nazywamy aktami transnarodowymi” (s. 99–100).

Rozdział drugi dotyczy aktów administracyjnych pochodzących od instytucji i organów Unii Europejskiej. Trzeba zaznaczyć, że w pierwszej kolejności pomysłodawca monografii, przed przejściem do rozważań odnoszących się przedmiotowych poszczególnych typów aktów administracyjnych, dokonuje wyjaśnienia różnicy terminologicznej dotyczącej pojęcia instytucji Unii Europejskiej i organu Unii Europejskiej. Posiłkuje się w tym zakresie zarówno regulacjami prawa europejskiego, jak i zwróceniem uwagi na odmienności związane z rozbieżnościami językowymi w innych wersjach językowych traktatów. W ramach analizy zagadnienia dotyczącego aktów wykonawczych instytucji Unii Europejskiej, kolejno autor skupia swoją uwagę już na właściwej problematyce związanej z określeniem typów aktów wydawanych przez instytucje lub organy UE, które należałoby uznać za akty administracyjne, co

wymaga z kolei dwustopniowego podejścia. Jak się podnosi, „[z]naczenie mają dwa czynniki, tj. rodzaj aktu oraz to, w jakiej procedurze został wydany. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej określa trzy procedury, tj. procedurę ustawodawczą, nieustawodawczą (uzupełniającą) oraz wykonawczą. Akty prawa europejskiego, które mogą stanowić instrument jurysdykcji administracyjnej, to z pewnością decyzja, a także rozporządzenie. Jednak nie każda decyzja, jak również nie każde rozporządzenie są aktami stosowania prawa. O tym decydować będzie procedura, w ramach której dany akt zostanie wydany, a która musi być odpowiednio dobrana. Zarówno rozporządzenia, jak i decyzje (dodać można, że także dyrektywy) mogą być wydane w każdej z wymienionych wyżej trzech procedur. Zatem nadanie określonego aktowi jednej z wyżej wymienionych trzech nazw jest niezależne od procedury, w której został wydany” (s. 102–103). Dalsze wywody w kontekście aktów wykonawczych wiążą się z analizą aktów konkretnych, w ramach których wyodrębniono akty indywidualne i generalne. Pogłębione badania w tym zakresie są podbudowane zarówno starannym skomentowaniem aktów prawa europejskiego, jak i licznymi odniesieniami do doktryny przedmiotu. Autor zwraca także uwagę, przy interpretacji różnych aktów prawnych i związanych z tym procedur, na nomenklaturę traktatową. Przy czym równie ważne jest tu stwierdzenie, zgodnie z którym „[...] instytucje prawa europejskiego mają charakter odrębny od krajowych państw członkowskich. Co za tym idzie, także aparatura pojęciowa jest inna. Nie powinno się więc przenosić terminologii prawa europejskiego na porządek prawny oraz ustalenia doktryny w odniesieniu do prawa krajowego” (s. 105–106). Rozważania oscylujące w ramach aktów wykonawczych instytucji UE a wprost aktów konkretnych tj. indywidualnych i generalnych dotyczą również pokazania cech charakterystycznych tego typu aktów, a także analizy poszczególnych regulacji unijnych. Autor czyni ponadto odniesienia do decyzji oraz rozporządzeń regulujących różne sfery i aspekty życia społecznego. Trzeba tu mocno podkreślić, że „[d]ecyzja wykonawcza lub rozporządzenie wykonawcze nie są transnarodowymi aktami administracyjnymi. Są jednak aktami, które obowiązują na terytorium państw członkowskich Unii. Działają – można powiedzieć – ponad granicami (transgranicznie). Nie pochodzą od organu krajowego państwa, na którego obszarze obowiązują. Akty te są wydawane najczęściej przez Komisję” (s. 122–123). Autor, charakteryzując akty wykonawcze instytucji UE, bada i opisuje także akty regulacyjne. Jego zdaniem „[w] literaturze zwraca się uwagę, że akty Komisji oprócz tego, że są konkretne, mogą także zawierać elementy normatywne” (s. 123). Co więcej, pada tu ciekawe i ważne stwierdzenie, wedle którego „[a]kty regulacyjne wykonawcze są aktami administracyjnymi w tym znaczeniu, że stanowią przypadek działania administracyjnego. Nie tworzą one norm ustawowych ani nawet norm odpowiadających treści aktów delegowanych (czyli uzupełniających albo nieistotnie zmieniających akt o charakterze ustawodawczym). Są to akty generalne, jeśli chodzi o określenie adresata. Mogą one wiązać prawo członkowskie oraz podmioty administrowane. Akty regulacyjne mają charakter swoistych aktów administracyjnych prawa europejskiego” (s. 124). Wywody w tym zakresie wzbogacają liczne przykłady decyzji wykonawczych o cechach abstrakcyjnych, a także dyrektyw. Rozdział drugi monografii zawiera oprócz tego opis i analizę różnych decyzji organów Unii Europejskiej. W tym względzie twórca książki przytacza szeroki wachlarz wyroków składających się na orzecznictwo

Trybunału Sprawiedliwości UE dotyczące różnych obszarów. Następny, trzeci duży punkt w ramach rozdziału drugiego tego opracowania stanowią akty wykonawcze Komisji Europejskiej skierowane do państw członkowskich jako szczególny rodzaj aktów administracyjnych. Jak podnosi autor, „[p]rzedmiotem poniższych rozważań będą tzw. akty Komisji, które można podzielić na dwie grupy tj. akty pełniące funkcję kontroli prewencyjnej (można je nazwać za propozycją zgłoszoną w doktrynie niemieckiej kooperatywnymi) oraz akty interwencyjne podejmowane w razie sporu odnośnie rozstrzygnięcia sprawy powstałego pomiędzy państwami członkowskimi albo gdy Komisja widzi potrzebę korygowania stosowania prawa europejskiego przez organy krajowe. Będą to decyzje wydawane przez Komisję, a adresowane do organów państw członkowskich. Różnią się one istotnie od decyzji adresowanych do podmiotów prywatnych” (s. 144). Zgodnie z tym założeniem autor w ramach aktów wykonawczych Komisji skierowanych do państw członkowskich kolejno poddaje analizie (1) akty kooperatywne oraz (2) akty interwencyjne, w ramach których wyróżnia się dodatkowo (a) akty interwencyjne wobec jednego państwa członkowskiego i (b) akty interwencyjne wobec grupy albo wszystkich państw członkowskich. Rozważania tego rozdziału wieńczą konkluzje cząstkowe dotyczące badanych i opisanych aktów administracyjnych, w tym o charakterze regulacyjnym, ponadto – aktów wykonawczych konkretnych, zarówno indywidualnych, jak i generalnych. Podnosi się oprócz tego, że: „[j]urysdykcję administracyjną europejską stanowią także decyzje organów Unii” (s. 155).

Rozdział trzeci stanowią akty administracyjne pochodzące od organów krajowych. W pierwszej kolejności w monografii omawia się akty skuteczne tylko w granicach państwa pochodzenia. W tym kontekście autor powtarza specyficzne konstrukcje jurysdykcji administracyjnej w ramach UE. Wywody te bez wątpienia porządkują trudne zagadnienia stanowiące już częściowo założenia przyjęte w książce. Czytelnika w ramach problematyki stosowania prawa europejskiego przez organy krajowe tym bardziej zaciekawi punkt dotyczący (1) aktów krajowych zwykłych oraz (2) współdecydowania. Szczególny akcent położono tu m.in. na analizę poszczególnych aktów unijnych, a także zagadnienie wywoływania skutku powstawania aktu transgranicznego. Równie interesujący jest poza tym sposób doboru licznych przykładów dotyczących różnych obszarów życia społecznego. Trzon drugiego punktu ujętego w ramach trzeciego rozdziału publikacji stanowią natomiast akty skuteczne także poza granicami państwa pochodzenia. W ramach tego zagadnienia wywody podzielono na: (1) akt skuteczny w wyniku uznania, (2) transnarodowy akt administracyjny oraz (3) akt referencyjny. Jeżeli chodzi o te pierwsze kwestie i pojęcie dotyczące skuteczności aktu w wyniku uznania, to „[p]rzez uznanie aktu administracyjnego wydanego przez organ obcego państwa rozumiemy sytuację, gdy akt ten uzyskuje skuteczność na terytorium innego państwa poprzez zaakceptowanie tego aktu przez organ państwa, na którego obszarze ma być skuteczny. Zatem można powiedzieć, że władza obcego państwa honoruje akt pochodzący od organu innego państwa” (s. 178). W niezwykle zajmujący i przystępny sposób w książce rozpatruje się różne sytuacje dotyczące aktów administracyjnych, których skutek wynika z ich uznawania przez inne państwo członkowskie. Mało tego, autor określa reguły stosowania tego uznawania „[...] z punktu widzenia skuteczności tego zobowiązania ochrony praw państwa przyjmującego, ale także jednolitości porządku prawnego europejskiego [...]” (s. 178). Trud pracy,

którego efektem są rozważania ujęte w tym fragmencie, zwiększa wielość przytoczonych tego typu aktów stosowania prawa europejskiego (np. przepisy różnych dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady czy rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczących rozmaitych obszarów życia społecznego czy funkcjonowania wspólnego rynku). Gdy chodzi zaś o kolejny punkt opracowania, czyli transnarodowy akt administracyjny, to zauważalne jest znaczne rozbudowanie tego fragmentu monografii, co trzeba uzasadnić przecież problematyką stanowiącą przedmiot tej książki. Czytelnik odnajdzie tu mianowicie takie zagadnienia jak: (1) definicja transnarodowego aktu administracyjnego, (2) granice europejskiej jurysdykcji administracyjnej, (3) transnarodowe akty administracyjne jako odrębne instytucje prawne, (4) typologia transnarodowych aktów administracyjnych, (5) rola transnarodowego aktu administracyjnego i (6) problematyka ochrony prawnej przy wydawaniu i wykonywaniu transnarodowego aktu administracyjnego. Wprawdzie trudno i nie sposób odnieść się tutaj do wszystkich dociekań i refleksji autora, tym niemniej wypada, a nawet trzeba, zwrócić pewną uwagę na niektóre niebywale intersujące argumentacje na powyżej wskazane problemy dotyczące transnarodowego aktu administracyjnego. Mianowicie, gdy chodzi o definicję tegoż przedmiotowego aktu, to spośród kilku przytoczonych terminów można wskazać, że „[a]kt ten [transnarodowy – przyp. oprac.] jest, jak się określa, „ponadgraniczną” formą działania organów administracji. Transnarodowy akt administracyjny jest definiowany też jako akt władzy państwowej, który swoim działaniem przekracza granice państwowe oraz wywołuje skutki prawne na terytorium innego państwa” (s. 189). Autor w ramach ustaleń definicyjnych dotyczących transnarodowego aktu administracyjnego odnosi się także do perspektywy państw przyjmujących dany akt, zasady krajowego stosowania prawa europejskiego i procesowej autonomii państw członkowskich, różnicach pomiędzy aktem administracyjnym organu Unii a krajowym aktem transnarodowym, skomplikowanej dogmatycznie struktury transnarodowego europejskiego aktu administracyjnego czy zwraca uwagę, że „[n]orma stanowiąca o transnarodowym skutku aktu administracyjnego ma za każdym razem charakter ustawodawczy” (s. 194). Podejmuje się ponadto złożonej odpowiedzi na pytanie „[...] czy akt bezpośrednio skuteczny w państwach członkowskich ze względu na normę ich prawa krajowego, a stanowiącą skutek wdrożenia dyrektywy jest częścią prawa europejskiego [...]?” (s. 195). Czytelnika zainteresują także wywody dotyczące bezpośredniej skuteczności aktu transnarodowego, kwestia źródeł pochodzenia norm ustawowych będących podstawą do określenia treści tego typu aktu czy wreszcie sama przyjęta w toku badań autorska konstrukcja definicji transnarodowego aktu administracyjnego prawa europejskiego składająca się z pięciu elementów. We fragmencie poświęconym granicom europejskiej jurysdykcji administracyjnej w książce uwagę skupia się na zagadnieniach kluczowych dla ustalenia istoty aktu transnarodowego prawa europejskiego. Trzeba zaznaczyć, że „[n]a tej podstawie sformułowano tezę, że akt transnarodowy prawa europejskiego jest aktem europejskim, czyli wiążącym w przestrzeni prawa europejskiego. Jest częścią prawa europejskiego” (s. 201). Dalsze rozważania stanowi analiza wielu przykładów orzecznictwa europejskiego tj. wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Trybunału Konstytucyjnego Republiki Federalnej Niemiec. Autor ponadto stwierdza, że „[i]stotnym zagadnieniem dotyczącym granic jurysdykcji administracyjnej krajowej w kontekście aktów transnarodowych jest modyfikacja terytorialna

zakresu obowiązywania, stosowania i wykonywania norm krajowego prawa europejskiego (co do zasady prawa pochodnego), będącej podstawą tej modyfikacji” (s. 208). W kontekście problematyki dotyczącej transnarodowych aktów administracyjnych jako odrębnych instytucji prawnych twórca książki odnosi się do bezpośredniej skuteczności lub niekiedy nieskuteczności tych aktów na terytorium państw członkowskich, natomiast „[w] kwestii skutków aktu transnarodowego trzeba zauważyć, że jest nią norma materialnego prawa europejskiego, która jest odrębna od innych norm stanowiących podstawę określenia treści tego aktu (s. 213). Bez wątplenia treści wzbogacające badania są widoczne w zakresie typologii transnarodowych aktów administracyjnych, w monografii bowiem szeroko zaprezentowano na podstawie doktryny niemieckiej trzy rodzaje transnarodowych aktów administracyjnych (zob. s. 214–215), a także ciekawą ich modyfikację polegającą na zaproponowaniu jeszcze innego podziału wraz z jego opisem i pokazaniem licznych przykładów w ramach tego typu aktów dotyczących: statusu adresata, statusu produktów, wykonywania usług czy aktów organów niedziałających na swoim terytorium bądź innymi słowy aktów wydawanych przez organy państw, a działające na terytorium innego państwa (por. s. 215–228). Równie interesujące jest ujęcie roli transnarodowego aktu administracyjnego w kontekście jego pokazania na tle bardzo dużego praktycznego znaczenia dla funkcjonowania Unii Europejskiej. Zdaniem autora „[z]a ich podstawową rolę można uznać to, że zapewniają bezpośrednią skuteczność aktu stosowania prawa w całym obszarze prawnym Unii. Znacznie ułatwiają przez to działalność przedsiębiorców czy obywateli. Redukują także znacząco aktywność organów administracji publicznej” (s. 228). W tym fragmencie czytelnik odnajduje także odniesienie w kontekście skuteczności aktów transnarodowych do prowadzonej działalności gospodarczej w ramach wspólnego obszaru celnego, działalności kolejowej czy swobodnego ruchu osobowego. Dodatkowo oryginalne i zajmujące rozważania w tym zakresie osadzono nie tylko na analizie polskich poglądów doktryny i regulacji prawnych, lecz również tych występujących w prawie niemieckim i francuskim. Praktyczne przykłady odnoszące się do roli transnarodowego aktu administracyjnego wynikają natomiast z różnych przytoczonych w niniejszym opracowaniu rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady. Adresaci książki zainspirowani dotychczasowymi treściami dotyczącymi instytucji transnarodowego aktu administracyjnego z bacznością będą chłonąć lekturę odnoszącą się do problematyki ochrony prawnej przy wydawaniu i wykonywaniu przedmiotowego aktu administracyjnego. Tym na co należy zwrócić uwagę, jest fakt, że „[o]bok korzyści związanych ze stosowaniem instytucji transnarodowych aktów administracyjnych zauważyć trzeba także możliwe trudności związane z zapewnieniem dostatecznej ochrony prawnej. W tym zakresie wskazać można na dwa obszary. Pierwszy dotyczy problemu wzorca zgodności z prawem. [...] Drugi obszar to problematyka organów właściwych do zapewnienia ochrony prawnej” (s. 235). W monografii poddano zatem skrupulatnej analizie i omówieniu wskazane obszary w kontekście ochrony prawnej aktu transnarodowego. Udzielono odpowiedzi na nurtujące badacza pytania oraz przytoczono poglądy doktryny, a także wyroki Trybunału Sprawiedliwości. Rozważania w tym zakresie cechują się również dużą doniosłością praktyczną gdzie poszczególne problemy rozważa się w odniesieniu do konkretnego przypadku i norm prawnych znajdujących

zastosowanie w danej sprawie. Bezsprzecznie uwagę czytelnika przykuje tu stanowisko, będące puentą autora w zakresie zaprezentowanej problematyki ochrony prawnej przy wydawaniu i wykonywaniu transnarodowego aktu administracyjnego, zgodnie z którym: „[s]twierdzić można, że przedstawione rozważania uzasadniają pogląd, że transnarodowe akty administracyjne są na obszarze prawa symbolem integracji europejskiej. Ponadto ta instytucja prawna ma do odegrania dużą rolę dla zapewnienia funkcjonowania wspólnego rynku, a nasilające się procesy integracyjne będą służyły jej rozwojowi” (s. 244). Jeżeli chodzi natomiast o trzeci rodzaj aktu skutecznego także poza granicami państwa pochodzenia, to poddano analizie akt referencyjny. Otóż najogólniej ujmując „[a]kt referencyjny to szczególny przypadek aktu wydawanego przez organy krajowe. Rola, jaką ten akt odgrywa, związana jest z honorowaniem rozstrzygnięcia zapadłego w jednym z państw członkowskich” (s. 244). Wypada przy tym dodać, że „[a]kt referencyjny – wobec podmiotu administrowanego w żadnym zakresie nie wchodzi do porządku prawnego kolejnego państwa członkowskiego. Jego skutek dotyczy zaś związania organu kolejnego państwa, gdyż nie może on samodzielnie odmówić wydania aktu merytorycznie zgodnego z aktem referencyjnym. W istocie więc moc aktu referencyjnego polega na tym, że zabezpiecza on to, aby w innym państwie członkowskim nie wydano aktu o sprzecznej treści – albo do czasu orzeczenia, znalezienia porozumienia między organami krajowymi, albo do czasu rozstrzygnięcia organu Unii” (s. 246). Z przyjętych rozważań wynika ponadto, że akt referencyjny jest aktem transnarodowym zakresowo. Tym niemniej „[...] akt referencyjny jest odrębnym rodzajem aktu od aktu transnarodowego, albowiem ma ograniczoną bezpośrednią skuteczność. Wiąże ona tylko organy pozostałych państw członkowskich. Co więcej owa skuteczność podlega weryfikacji w ramach procedur skoordynowanych” (s. 259). Nie jest inaczej niż w poprzednich punktach, że autor, badając i dokonując oceny tego rodzaju europejskich aktów administracyjnych, wzbogaca treści monografii o liczne przykłady stosowania procedur, w ramach których wydawany jest akt referencyjny. W ramach konkluzji cząstkowych w tym fragmencie książki odnoszącym się do trzeciego jej rozdziału dokonuje się tym samym podsumowania ujętych w niej wywodów, a dotyczących m.in. (1) aktu administracyjnego pochodzącego od organu krajowego będącego lub nie zawsze będącego europejskim aktem administracyjnym, (2) zagadnienia transnarodowego aktu administracyjnego będącego europejskim aktem administracyjnym i odrębną instytucją prawa europejskiego oraz częścią systemu prawnego Unii, z uwzględnieniem różnych kryteriów podziału tych aktów czy kwestii ochrony prawnej związanej z wydawaniem transnarodowych aktów administracyjnych, a także (3) wniosków dotyczących szczególnego przypadku aktu określanego jako akt referencyjny.

Zakończenie zawarte po trzech powyżej przedstawionych i omówionych rozdziałach stanowi podsumowanie wszystkich rozważań zawartych w niniejszej monografii. Składa się ono z ośmiu stron podbudowanych ogólnymi refleksjami i wywiedzionymi wnioskami, a także odniesieniami do poglądów doktryny oraz wybranymi regulacjami prawa europejskiego. W pierwszej kolejności autor podejmuje rozważania dotyczące powstania wspólnot europejskich, kolejno Unii Europejskiej w kontekście powstania europejskiego prawa administracyjnego, które podlega intensywnemu procesowi rozwoju. Jak podnosi się w zakończeniu

monografii, „[...] jednym z jego centralnych zagadnień jest zagadnienie transnarodowego aktu administracyjnego. Akt administracyjny, będąc podstawową formą działania organów administracji publicznej, jest istotnym przedmiotem badań doktryny oraz regulacji dogmatycznej” (s. 263). Następnie wnioski ujęte w książce dotyczą instytucji europejskiego aktu administracyjnego, którym „[...] określono te akty władzy, które są wydawane w konkretnych okolicznościach, ale również w okolicznościach abstrakcyjnych, stanowiące w każdym razie przypadek stosowania norm o charakterze ustawowym. Akty te mogą być adresowane do indywidualnie oznaczonego podmiotu, mogą być również aktami generalnymi. Obowiązują one w przestrzeni prawa europejskiego” (s. 263–264). Dalsze ustalenia naprowadzają czytelnika na szczególnie przedmiot zainteresowania prezentowanego opracowania naukowego, czyli na akty transnarodowe. Zwraca się tu także uwagę, czy jest to instytucja prawa europejskiego czy prawa krajowego. Istotne w tym kontekście jest zdanie autora, zgodnie z którym: „[a]kt ten, można powiedzieć, ma charakter mieszany – norma prawna jest europejska, organ krajowy, ale akt stanowiący konkretyzację tej normy również jest europejski” (s. 264). Równie interesująco pokazano różnice pomiędzy aktem transnarodowym a aktem krajowym podjętym na podstawie przepisów europejskich z uwzględnieniem mocy obowiązywania, nawet przy rozpatrywaniu sytuacji polegającej na wyjściu czy też opuszczeniu przez dane państwo Unii Europejskiej. Zakończenie jest ponadto pełne rozważań, stanowiących swoiste konkluzje, odnoszących się do charakteru prawnego transnarodowego aktu administracyjnego jako odrębnej instytucji prawnej wraz z wykazaniem, na czym te odmienne reguły polegają. W niezwykle oryginalny sposób podsumowano zaprezentowaną w monografii systematykę aktów konkretyzujących przepisy prawa europejskiego. Wartość treści składających się na to zagadnienie bez wątpienia podnoszą liczne badania źródeł prawa europejskiego. Co więcej, poza nietypowym ujęciem klasyfikacji transnarodowych aktów administracyjnych, na uwagę zasługuje krytyczna jej analiza potwierdzona nadzieją, że będzie ona impulsem do rozwoju tej dziedziny wiedzy naukowej o prawie. Mało tego, „[j]edną z osi dyskursu naukowego może być kwestia definicji europejskiego transnarodowego aktu administracyjnego – bezpośrednio wpływającego na sposób kwalifikacji, szeroko rzecz ujmując, współpracujących ze sobą organów administracji publicznej” (s. 266). W zakończeniu nie ominięto także ważnego zagadnienia, jakim było opisanie całego spektrum typów aktów administracyjnych, których podstawę wydania stanowi prawo europejskie – w tej grupie autor dzieła wyróżnia: (1) akty wydawane na podstawie prawa europejskiego, przy czym obowiązujące tylko na terytorium krajowym, (2) ze zbioru europejskich aktów administracyjnych – akty wydawane przez instytucje i organy Unii obowiązujące z definicji na obszarze państw członkowskich, wśród nich zaś (a) akty Komisji adresowane do państw członkowskich, (b) akty regulacyjne, natomiast wśród jeszcze innej grupy aktów administracyjnych dostrzega (3) akty krajowe z racji uznania wywołujące skutki poza obszarem państwa je wydającego będące aktami europejskimi, wreszcie wskazuje (4) akty administracyjne wywołujące skutki również poza granicami państwa organu je wydającego (w obszarze Unii), tj.: (a) akt transnarodowy i (b) akt referencyjny. Ze względu na przedmiot niniejszej monografii nie dziwi, że spośród tych dwóch ostatnich rodzajów aktów

także w zakończeniu szczególny akcent położono na akt transnarodowy. Warto tu pokazać kilka cech charakterystycznych tego aktu: (1) jest to akt europejski, (2) ma dużo większą doniosłość niż akt referencyjny, (3) jest adresowany do podmiotów administrowanych, (4) „[a]kt transnarodowy jako stanowiący część prawa europejskiego i jako działający bezpośrednio wobec podmiotów administrowanych w Unii jest symbolem integracji europejskiej. Organ go wydający staje się w sensie funkcjonalnym organem europejskim” (s. 266–267). W ciekawych konkluzjach czytelnik odnajdzie także rozważania odnoszące się do skomplikowania systemu stanowienia prawa i administrowania w ramach Unii. Potwierdza to analiza różnych aktów i wiąże się z tym m.in. takie kwestie: (1) akt zwany decyzją może dotyczyć aż siedmiu różnych przypadków, w jakich jest ona wydawana, (2) rozstrzygnięcia w ramach prawa europejskiego podejmowane na podstawie rozporządzenia mogą być wydawane zarówno w ramach różnych procedur, jak i z różnym stopniem samodzielności państw w tym zakresie. Całość zakończenia wieńczy niezwykle ważne zdania. Dokonując jednak ich selekcji, można wskazać, że: „[t]ytuł książki akcentuje akty transnarodowe. W tym kontekście należy podkreślić, że akt administracyjny może być skuteczny za granicą także w wyniku uznania. Nie jest to jednak transnarodowy akt europejski. [...] Co istotne, akty te stanowią element przesłanek faktycznych rozstrzygania. W przypadku wzajemnego uznawania można mówić o przesłankach prawnych. Natomiast w przypadku aktów transnarodowych mówimy o wywoływaniu bezpośredniego skutku prawnego. Dodać trzeba, że odróżnienie aktów transnarodowych od tych skutecznych w wyniku uznania, ma znaczenie dla zagadnień ochrony prawnej” (s. 270).

Pomimo że autor nie wskazuje wprost adresatów swojej monografii, wydaje się, że można określić bądź wytypować co najmniej kilka ich grup. Bez wątpienia niniejsza publikacja będzie niezbędna i okaże się niezwykle skarbnicą wiedzy dla studentów wielu kierunków, takich jak np. prawo, administracja, prawo europejskie czy europeistyka. Co więcej, monografia ta powinna być polecana i winna trafić do uczestników różnych szkoleń dla administracji publicznej, także związanych z działaniem administracji europejskiej. Nadto, ze względu choćby na szeroki zakres badawczy, poprzez który zarówno kształt podejmowanych rozważań, jak i poruszane aspekty wymagały od autora opracowania dużego wysiłku i wiedzy, prezentowana książka bez wątpienia zainteresuje czytelników w osobach prawników wykonujących różne zawody. Wydaje się także, że – nie będzie to zbyt daleko idące stwierdzenie – monografia Macieja Krusia zaciekawi wszystkich tych, którzy chcą zapoznać się lub zgłębić wiedzę naukową osadzoną wokół rozważań dotyczących aktu transnarodowego i jego specyfiki w systemie europejskich aktów administracyjnych.

Bezspornie podjęta przez autora problematyka poświęcona transnarodowemu aktowi administracyjnemu jako odrębnej instytucji prawnej jest opracowaniem naukowym aktualnym, oryginalnym, skłaniającym do dalszych refleksji. Przekonuje o tym także sposób przeprowadzonych badań, polegających na przeglądzie stanowisk doktryny, orzecznictwa, a także analiz oraz ocen przytoczonych regulacji prawnych, tak krajowych, jak i w zdecydowanej większości tych europejskich. Mało tego, o doniosłości podjętego zagadnienia świadczy ponadto fakt, iż skomplikowana materia, będąca przedmiotem niniejszej książki, została ujęta w sposób zrozumiały, przystępny i niezwykle zajmujący. W monografii zawarto bowiem liczne

praktyczne przykłady dotyczące odpowiednich regulacji i wydawanych na ich podstawie europejskich aktów administracyjnych. Jej adresatów na pewno zainteresują takie obszary jak: (1) status osób lub ich uprawnień zawodowych (rozstrzygnięcia azylowe, np. uzyskanie wizey, uzyskanie prawa do osiedlenia się czy prawa do swobodnego przemieszczania, a także rozstrzygnięcia dotyczące kwalifikacji zawodowych, np. uzyskanie kwalifikacji zawodowych, wzajemne uznawanie dyplomów, świadectw i innych dokumentów potwierdzających kwalifikacje), (2) status produktów (np. wprowadzanie na rynek produktów biobójczych, dopuszczenie do obrotu produktów leczniczych stosowanych u ludzi, wprowadzenie na rynek unijny nowej żywności i nowych składników żywnościowych, uznawanie wody za naturalną wodę mineralną, ustanowienie wspólnotowego kodeksu celnego), (3) wykonywanie usług, ale innych niż te, które przyznają uprawnienia zawodowe (np. działanie rynków finansowych, inwestycje bankowe i instytucje nadzoru w tym zakresie, zbiorowe inwestowanie w papiery wartościowe, podejmowanie i prowadzenie działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej), (4) odnoszące się do organów niedziałających na swoim terytorium (np. działania w ramach zintegrowanego zarządzania granicami), (5) inne obszary poza powyższą kwalifikacją, to np. rejestracja unijnych znaków towarowych i wzorów, certyfikacje zdolności do lotu, załogi czy wyposażenia lotniska związanego z bezpieczeństwem, dostawa towarów i usług, jakość określonych towarów, procedura utraty statusu odpadów, wprowadzenie do obrotu wyrobów budowlanych i dopuszczenie ich do rynku. Autor poprzez pokazanie tych licznych i zróżnicowanych przykładów zaznajamia czytelnika z określeniem charakteru działania i właściwością organu władzy w danej dziedzinie życia czy to osobowego, publicznoprawnego, czy gospodarczo-społecznego. Odzwierciedla także swoistą typologię europejskich aktów administracyjnych, co wpływa na podejmowanie odpowiednich środków ochrony prawnej w zakresie danego aktu.

Monografia zawiera niezwykle bogatą bibliografię. Składają się na nią dwa wykazy: (1) wykaz orzeczeń sądowych dotyczący orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TS UE) – imponująca liczba 42 wyroków Trybunału Sprawiedliwości, ponadto wyrok Drugiego Senatu Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (FTK), wyrok Trybunału Konstytucyjnego Republiki Federalnej Niemiec, oraz orzecznictwo polskie tj. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) i wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA), a także (2) wykaz źródeł prawa, w tym umowy międzynarodowe oraz źródła prawa UE, tj. zarówno prawo pierwotne, czyli traktaty stanowiące podstawę i zasady określające działanie UE, jak i prawo wtórne, czyli rozporządzenia, dyrektywy i decyzje mające charakter pochodny do tych pierwszych, ponadto krajowe regulacje prawne. W książce w ramach bibliografii ujęto także bogate zestawienie literatury (łącznie 133 pozycje), na którą składają się publikacje polskie (68 pozycji), a także imponująca liczba tych zagranicznych (65 pozycji). Czytelnika zaciekawi również sam koniec książki, który obejmuje streszczenie *summary* w języku angielskim, bez wątpienia porządkujący całość rozważań w niej ujętych.

Paulina Jachimowicz-Jankowska*
DOI: 10.14746/spp.2021.4.36.7

* Paulina Jachimowicz-Jankowska, dr, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: janpkows@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-6061-1220>.